

Hellenerne på Refsnæs

I 1926 købte min kones farfar sommerhuset "Svalereden" på Fjordskrænten 37 i Nostrup.

Huset var i 1921 opført yderst på klinterne ned til Kalundborg Fjord, af pastor C. L. Toft fra Roskilde, og ejendommen blev overtaget ved kontant erlæggelse af nogle få hundrede kroner ved en lille ceremoni på perronen i Roskilde, mens damptoget fra Københavns Hovedbanegård havde et stop på ruten til Kalundborg.

Sommerhuset ejes stadig af en gren af familien, og vi har ved en tidligere bodeling fået overdraget 2 stk. ubrugte postkort som stammer fra "Svalereden".

Der er desværre ingen optegnelser eller andet, som oplyser, hvorfor netop disse 2 postkort er gemt og opbevaret:

- Det første er med motivet "Nostrup Strand" – og viser klinter og stranden omkring den nuværende badebro ud for Sandlodsvej. Formatet er ca. 14 x 9 cm og billedet er en trykt, gråbrun gengivelse af et noget kornet fotografi. Der er ingen årstal på postkortet, men det er på bagsiden mærket: Fotograf S. Bay, Asnæs. Eneret Nr. 10691:

- Det andet postkort er med motivet "Kongstrup Bakker, Røsnæs" – og viser et ensomt beliggende sommerhus. Samme format, farve og kvalitet som det første postkort, og ligeledes mærket: Fotograf S. Bay, Asnæs.

Jeg har googlet lidt på internettet og der set, at postkort havde deres storhedstid i perioden 1910 – 1930, hvor det stort set var eneste kommunikationsmiddel til korte beskeder over større afstande. Postkort kunne sendes uden kuvert og til en billigere porto end almindelige breve. Det var datidens SMS.

Brugen af postkort med sort-brune-hvide motiver ophører omkring 1955, da det blev almindeligt at få installeret telefoner i private hjem.

Også på internettet har jeg fundet en samler af postkort udgivet af fotograf S. Bay, nemlig Poul Eivind Christensen, "Garboedal" i St. Merløse. Poul Eivind har sammen med sin hustru Eva en hjemmeside - www.garboedal.dk - hvor de fortæller om – og viser – deres mange interesser, bl.a. en stor samling af Søren Bays postkort.

Det viste sig, at Poul Eivind havde de samme 2 postkort i sin samling, og at hans kopi af postkortet "Nostrup Strand" havde været brugt, og var forsynet med et blåt Frederik IX frimærke, med værdien 40 øre. Det er poststemplet i Ulstrup, men datoen er ulæselig.

Taksten 40 øre for et postkort var gældende i perioden 15. maj 1965 til 2. juli 1967 og brevkortet må således være trykt før 1967, måske allerede omkring 1950.

Fotograf Søren Bay rykker ud på sin Nimbus ca. 1926 for at finde nye motiver i Nordvestsjælland.

Udstykningerne på Sandlodsvej begynder som bekendt med salg af enkelte grunde omkring 1961, og det er derfor overraskende, at et nærmere studie af det næsten samtidige postkort "Nostrup Strand" afslører flere end 20 badegæster på stranden?

Det andet postkort med motivet "Kongstrup Bakker, Røsnæs" har indtil for ganske nylig været mig en gåde. Der vises et ensomt beliggende sommerhus ved en større åben grydeformet plads, på de tre sider omgivet af bakkeskrænter med kratvækst, og hvor den fjerde side er en stejl skrænt ned mod stranden ved Kalundborg Fjord.

Ved et tilfælde har jeg for nylig fået kendskab til årsskriftet "Jul i Kalundborg", hvor jeg i årgang 1971 faldt over en artikel af Alf Yde om "Hellenerne på Refsnæs 1895"

Artiklen fortæller om en sammenslutning af ca. 15 unge mænd, især kommende kunstmalerne på Zartmanns malerskole, som havde planer om at etablere en koloni ved Kongstrup, hvor man ville "dyrke et sundt og naturligt samliv med legemsøvelser, svømning, roning, kastning og den moderne rationelle gymnastik".

Især Gunnar Sadolin og brødrene Johannes og Rasmus Ottesen, sønner af inspektør Christian Ottesen på Kysthospitalet, var aktive ved dannelsen af sammenslutningen. I deres fritid mødtes de med jævnaldrende kunstnere og ingeniørstuderende til gymnastik hos gymnastikpædagogen N.H.Rasmussen, som senere i 1898, byggede sit gymnastikinstitut på Vodroffsvej, som datteren Helle Gotved senere videreførte og gjorde landskendt. Men i 1894 foregik gymnastiktimerne på forskellige københavnske brandstationer, og det var her Hellenertanken opstod.

Zahrtmann var en af den tids store pædagoger indenfor malerkunst, og han kom til at præge generationer af kunstnere. Han var uddannet fra Kunstakademiet i København, men kom hurtigt i opposition til ledelsen og blev derfor aldrig knyttet til Akademiet som lærer.

Netop i protest mod Kunstakademiet var han i 1880 medstifter af Kunsternes Studieskole, som oprindeligt havde Frans Schwartz som leder med hjælp af P.S. Krøyer og Laurits Tuxen. De tre var inspireret af den franske malerstil fra deres mange studierejser.

I 1885 blev Kristian Zahrtmann leder af malerskolen, og han ændrede grundlaget for skolen fra fransk til italiensk og græsk.

Zahrtmann mente hans elever skulle finde deres egne veje i kunsten og ikke efterligne ham eller andre. Hans store pædagogiske virke medførte, at skolen med tiden ændrede navn til Zartmanns Skole.

Sammenslutningen udarbejdede, under ledelse af Gunnar Sadolin, et smukt prospekt som omtalte planer om køb af jord og bygning af et Helleners Hus, tegnet af arkitekt Andreas Clemmensen og med forbilleder fra græsk tempelarkitektur og med løjbænke til overnatning for 20 personer.

Med tiden skulle der også bygges et atelier med afstøbninger af antik kunst til studieformål samt et bibliotek. Prospektet blev sendt til det bedre borgerskab i København, kunstelskere og mæcener med opfordring til tegning af aktier.

Det kneb med salget af aktier – men man gav på ingen måde op. I 1895 lejer man i 3 måneder et såkaldt "Døckersk telt", en militær pavillon bestående af elementer af filt monteret på let træskellet, konstrueret og patenteret af ritmester J. G. C. von Døcker. Teltet måtte illudere græsk tempel for en sommer.

Der var ikke penge nok til at opføre det arkitekttegnede "Tempel", og man besluttede derfor i 1896 at opføre en foreløbig "Helleners Hytte" i træ.

Og netop denne "Hellener Hytte" er så afbilledet på næste side i Alf Ydes artikel – hvor jeg straks genkender motivet – som i 'et og alt svarer til vores postkort nr 2 med motivet "Kongstrup Bakker, Røsnæs". Et ensomt beliggende "sommerhus" ved en åben plads, omgivet af lavt krat.

"Hellenernes" program med dyrkelse af natur og menneske, krop og sundhed og optræning af legemskræfterne, kombineret med kunstneriske udfoldelser og vind-sol hærkning af hele kroppen, blev udført med stor omhu.

Disse tendenser indenfor billedkunsten i perioden omkring 1890 - 1940 har senere fået betegnelsen "Vitalismen".

Det er ikke nogen egentlig stilretning, men en holdning, der påvirker både naturalister, symbolister, impressionister og andre med sin dyrkelse af natur og menneske, krop og sundhed, legemsdyrkelse og sport.

Hellenerbevægelsens stiftere:

Johannes Ottesen, maler (1875-1936)
Svend Hammershøi, maler (1873-1948)
Gunnar Sadolin, maler (1874-1955)
Vilhelm Tetens, maler (1871-1957)
Aage Bertelsen, maler (1873-1945)¹
Peter Hansen, maler (1868-1928)
Alfred Hauge, maler (1876-1901)

Akademielever, senere elever af Kr. Zahrtmann:

Herman Vedel, cand. phil, maler (1875-1948)
Erick Struckmann, maler (1875-1962)
C.M. Smidt, cand.phil., maler (1872-1947)

Øvrige:

Rasmus Ottesen, stud.polyt.
A. Budtz-Jørgensen, gymnastiklærer, exam. polyt.
Kr. Rask, stud.theol. født 1866
Ahrent Otterstrøm, forstkandidat, gymnastiklærer
Andreas Otterstrøm, stud.mag. (1875-1948)

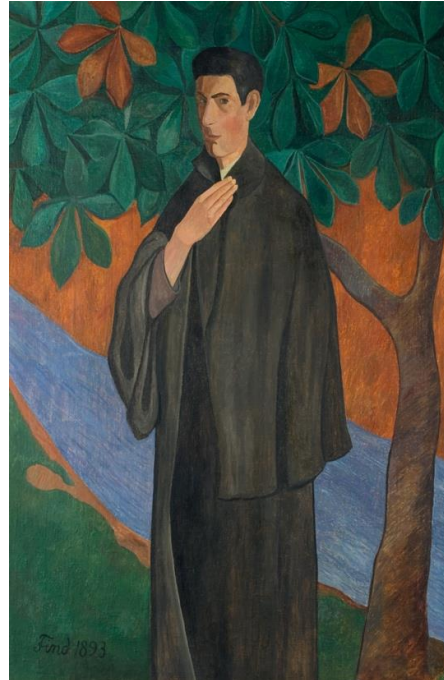
De samme tanker omkring "en sund sjæl i et sundt legeme" førte andre steder i Europa til genindførelsen af de moderne Olympiske Lege.

¹ **Aage Bertelsen** (28. september 1873 i Næstved – 9. september 1945 i København) var dansk kunstmaler og deltog i Ludvig Mylius-Erichsens Danmarks-ekspedition til Nordøstgrønland 1906-08, hvorfra flere af hans billeder stammer.

Aage Bertelsen var maler og blev oplært i faget af sin far, landskabsmaleren og tegnelærer på Herlufsholm, Rudolf Wilhelm Valdemar Bertelsen og senere uddannet hos L.A. Ring og på Kristian Zartmanns malerskole 1892-96. Han malede især landskaber, årstidsprægede og stemningsmættede, gerne fra Nordsjælland omkring Birkerød, hvor familien boede. Min hustru Ingerlise er født Bertelsen og i familie med Aage Bertelsen. De to postkort må være gemt af et familiemedlem - uden forklaring og kildehenvisning, formentlig som et pikant minde om et familiemedlem, som var én af "de gale kunstnere i Hellenegruppen".

Foto af Aage Bertelsen.

Portræt af en ung kunstner, 1893
(Aage Bertelsen) malet af Ludvig Find.

L.A. Ring: Vintermaleren – Snelandskab med maler Aage Bertelsen siddende ved sit Arbejde, 1905, privat eje.

Som udgangspunkt fandt legemsøvelserne i Kongstrup sted udendørs og i nøgen tilstand – eller med livrem og sandaler, hvor vejrb og forhold nu bedst formede sig hertil.

For bedre at kunne udnytte den akutte vejr-situation og hurtigt at kunne "smide tøjet" indrettede man sig med nødtørftig påklædning – ikke just græsk – men med en efterligning af den romerske toga – et gråt hospitalssengetæppe, hvor man havde klippet hul til hovedet.

Togaen kunne så også anvendes på mere dekorative måder, og efterhånden lod inderkredsen deres togaer indfarve i egne udvalgte farver, således at man kunne genkende hinanden på togaens farve. På grund af det omskiftelige vejrlig udviklede dress code'n sig i retning af knæbukser og regnslag.

Det blev Ottesen-familien fra Kysthospitalet og Gunnar Sadolin, som måtte investere i den foreløbige færdiggørelse af "Hellenernes Hus" i 1897. I de efterfølgende 2 år var Gunnar Sadolin "syg af nervesygdom, som forhindrede ham i at beskæftige sig med kunsten" og Svend Hammershøis helbred var også noget vaklende, og han var i flere omgange indlagt på Diakonissestiftelsen. Aage Bertelsen var på studierejse i Italien sammen med Kristian Zartmann, og de vendte først tilbage til Danmark i efteråret 1897.

I 1898 var "Hellenerhuset" udlejet til malerkammeraten Tycho Jessen med familie og Vilh. Tetens var deres gæst. I 1899 var huset udlejet til male-tegne-brødrene Vilh. og Lavrits Tetens.

I sommeren 1900 havde "Hellenerne" genvundet kræfterne, og hytten var i sommeren 1900 genstand for stor "invasion og fluktuation" og Kongstrup var den sommer én stor malerby.

Svend Hammershøi, som havde fremstillet spisestel og køkkengrej til Hellener hytten, fik i sommeren 1900 besøg af sin bror Wilhelm, som havde lejet sig ind i nabolaget hos den kunstelskende gårdejer Jens Nielsen på gården Kildevang i Kongstrup.

Wilhelm Hammershøi er kendt for at male gådefulde og atmosfærefyldte rum, ofte med en kvinde set fra ryggen, i få og dæmpede farver. Disse interiører fra boligen i Strandgade 30 på Christianshavn har gjort ham til den mest eftertragtede – og dyreste – danske kunstner på det internationale kunstmarked.

Under opholdet på Røsnæs fik Wilhelm Hammershøi inspiration til malerierne "Landskab fra Refsnæs" og interiørbilledet fra Lindegaardens riddersal.

Mest kendt fra sommeropholdet er dog hans maleri "Fra en bondegård, Refsnæs, 1900 som gengives herunder:

Vilhelm Hammershøi (1864-1916): Fra en bondegård, Refsnæs, 1900
Olie på lærred 53 x 62 cm

Tilhører Davids Samling, København, inv.nr. "B 306, fotograf Pernille Klemp

Fra en bondegård, Refsnæs er malet under Ida og Vilhelm Hammershøis sommerophold på Refsnæs i Vestsjælland i 1900. Hammershøi har skildret stedet, hvor parret boede; den hvidkalkede bondegård Kildevang ved Kongstrup nordvest for Kalundborg.

I billedet har Hammershøi arbejdet med lys og farver såvel som linjer og flader, der vækker minder om den måde, han tilgik sine interiørmalerier: Han har iscenesat sit motiv og det i så høj en grad, at den danske bondegård – der ofte associeres med masser af liv, skabt af bønder, tyende og dyr – er blevet et foruroligende tomt, uvirkeligt og næsten livløst sted. Bondegården er også skildret i en uhyre renset form: Kompositionelt set står de stråttækte tages mørke, aflange felter i kontrast til de hvidkalkede mure, den lyse himmel og åbne gårdsplads, og de understreger billedets tværformat. Bondegården er sirligt malet, særligt de sprossede vinduer og åbne såvel som lukkede døre. Det er iøjnefaldende, at Hammershøi har undladt at male brostenene på gårdspladsen. Sandsynligvis ville de forstyrre den klare form.

En næsten usynlig, hvid røgstribe stiger lodret op fra skorstenen, hvorefter den bliver opløst på den omtrent farveløse himmel, hvor Hammershøis mange små, lysmættede penselstrøg skaber et stærkt nærvær. Røgen forsikrer os om, at der er ikke en vind, der rører sig. Samtidig understreger røgen, at der trods alt må være liv på bondegården, selvom der ingen mennesker er at se.

Som andre af Hammershøis motiver er dette tomt for liv og fortælling for at give plads til registreringer af forskellige lysfænomener: Lyset på himlen, dets spil på og mellem de hvidkalkede gårdlænger foruden spejlingerne og genskåret i vinduerne. Lysfænomenerne fremkalder en metafysisk stemning, og lader værket stå gådefuldt tilbage.

Mette Nørgaard fra Sandlodsvej 42 har gjort mig opmærksom på en udsendelse, hun har set på TV, produceret af Michael Palin, kendt fra Monty Python, togrejser og interesse for billedkunst. Titlen er "Michael Palin and the Mystery of Hammershoi" fra BBC og med engelsk tale.²

Brødrenes sommerophold i Nostrup omtales i udsendelsen, som varer næsten 1 time, og Michael Palin kommer langt omkring – også til Kalundborg, Refsnæs, Nostrup og Hellener hytten.

Helleneren Gunnar Sadolin blev med tiden mere og mere interesseret i at fremstille gode og holdbare malerfarver og var med til at stifte Sadolin og Holmblad.

"Hellener Hytten" som den så ud 2018. Foto: Asger Aulkjær

² <https://www.youtube.com/watch?v=fhQmS8KJeUo>

Og her er så udkastet til "Hellenernes Hus" tegnet af arkitekt Andr. Clemmensen, men aldrig bygget:

Der blev gjort flere forsøg på at skabe fornyet interesse om Hellenerbevægelsen, men i 1914 solgte Gunnar Sadolin sin part i hytten til brødrene Rasmus og Johannes Ottesen og hytten fik nærmest karakter af et sommerhus.

I 1972 købte arkitektægtesparret Karen og Ebbe Clemmensen Helleners Hytten. Ebbe Clemmensen er barnebarn af arkitekt Clemmensen, som tegnede det aldrig opførte "Hellenertempel". Sommerhuset er så vidt vides stadig i familiens eje og kan ses på Slothsvej 44 i Kongstrup. Der er tale om en privat ejendom uden indhegning eller markering af skel, så alle opfordres til at udvise hensyntagen ved evt. besigtigelse af herlighederne.

Efterskrift:

Intentionen har ikke været at give en udførlig beskrivelse af hele den involverede personkreds og den epoke i dansk kunsthistorie, vi nu kender som Vitalismen.

Jeg har blot forsøgt at samle lidt oplysninger fra diverse kilder, samt egne strøtanker, i en lille artikel til almindelig underholdning og oplysning om lokalhistorien ved Nostrup og Kongstrup.

Asger Aulkjær.-
2022